

AZ MTA FKI-NEK AZ AKADEÉMIA 1987. ÉVI KÖZGYŰLÉSÉHEZ KAPCSOLÓDÓ BESZÁMOLÓJA

A földrajzi környezetkutatások a gazdasági fejlődés szolgálatában

DR. PÉCSI MÁRTON

Tisztelt nyilvános Osztályülés!

Az MTA elnöksége az 1987. évi közgyűlésére intézeteinek az elmúlt ötéves tervben elért alap- és alkalmazott kutatási eredményeiről való beszámolást ajánlotta. A Föld- és Bányászati Tudományok Osztálya a jelen nyilvános ülésre az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetnek adott alkalmat a beszámolók megkezdésére.

A beszámoló előkészítésekor több körülményt kellett figyelembe vennem: először a korlátozott időt, másodsor a több tudományág képviselőiből álló hallgatóság előtt elhangzó előadás sajátos műfaji jellegét. Harmadsor előadásomat az FKI 1981-1985. évi eredményeinek értékeléséről korreferátumok egészítik majd ki. Az MTA tájékoztató pedig tézisszerű összegzést ad az 56-60. oldalain. Továbbá összefoglalót tettünk közzé egy intézeti prospektusban, melyet a könyv- és poszter-kiállításunkon az érdeklődők rendelkezésére bocsátunk.

A földrajz és a társadalmi elvárások

Tágabb értelemben a geográfia a társadalom földrajzi környezetére vonatkozó ismeretek rendszere. A földrajz művelésének célja és szempontja többoldalú. Egyrészt a földrajz mint tantárgy közművelődési, közoktatási célokat szolgál a Föld és lakóinak megismerésére, más oldalról mint tudomány kutatásának szempontja, célja és mélysége századunk második felében (csaknem) évtizedenként változott attól függően, hogy hol és mikor mi volt a tudományok, ill. a társadalom elvárása a földrajzzal szemben.

A jelen elvárások szerint a földrajz feladata a társadalom földrajzi környezete állapotának minősítő tipizálása, a térbelileg változó természeti és társadalmi jelenségek folyamatai és ezek összefüggéseinek rendszerezése, a változások értelmezése, prognosztizálása. Ez a meghatározás azt is magába foglalja, hogy a földrajz részágazatai nem képviselik egymagukban a geográfia egész kompozitumát.

A földrajz e széles tárgykörben nem egyedül kutatja a Földnek, ill. a társadalom földrajzi környezetének valamennyi tényezőjét, összetevőjét, hanem a földtudományokkal és több társadalom- és műszaki tudománnyal közösen vizsgálódik.

Jelen évtizedünkben egyre jobban megerősödő irányzattá vált a földrajzot úgy értelmezni, ill. úgy művelni, mint általános rendszertudományt, amely keresi és feltárja a tudományok által és saját szemszögéből is megfigyelt földrajzi környezeti tényezők összességét, ill. összefüggéseit.¹ A Földet, a társadalom földrajzi környezetét mint a tényezők funkcionális egészét együttesen vagy egymásra hatásukban igyekszünk értelmezni. A főbb tényezőket ugyanakkor sok más szaktudomány jórészt külön-külön vizsgálja.

A földrajz a sokoldalú összefüggések és egymásrahatások vizsgálatával régóta hagyományosan foglalkozott. Napjainkban az újabb igények azt kívánják meg, hogy a környezeti tényezőket (a tér természetes és mesterséges komponenseit) egymásra hatásukban kell látnunk, ill. vizsgálnunk akkor is, amikor csupán a földrajzi környezet résztényezőit kell értelmeznünk. Ez a szemlélet a tér (a környezet) földrajzi elemzéseinek módszerbeli sajátossága.

Ez a földrajzi szemlélet és módszertani eljárás ma hangsúlyozottan előtérbe lépett az ember (a társadalom) és a természet közötti kapcsolatok, egymásrahatások, környezeti változások aktuális feltárása és szükségyszerű minősítése kapcsán. A társadalom földrajzi környezetének a változása napjainkra nagyon felgyorsult,² bár néhány évtizeddel ezelőtt ennek még lassú változását véltük és tanítottuk.

¹ A geográfiát egyesek már a 20. század fordulóján olyan összefüggéseket kereső "kapcsolattudománynak" tekintették, mint az újabb keletű általános rendszertudomány (LUDWIG VON BERTALANFFY, 1939-1972). Eszerint léteznek, ill. létezniük kell olyan összefüggéseknek vagy törvényeknek, amelyek az egymásra ható tényezők bizonyos típusait irányítják.

² A társadalom földrajzi környezetének változását ma már nem csupán a természeti tényezők ciklikus változásai okozzák, hanem a népesség felgyorsult szaporodása és a társadalom ugrásszerűen megnövekedett termelése és fogyasztása - mindenfajta tevékenysége.

Új módszerek és alkalmazásuk

Amikorra a földrajz hagyományos módszereivel felmérte és regisztrálta a környezeti változásokat, addigra a környezet állapota és minősége már alaposan megváltozhatott. Új módszereket, eljárásokat kellett tehát keresni a földrajzi környezet változásainak kvázi naprakész felméréséhez.

1. Környezetgazdálkodási információs rendszer

Az elmúlt tervidőszakban - éppen a társadalmi-gazdasági elvárások miatt - már úgy láttuk, nélkülözhetetlen és elodázhatatlan egy földrajzi, ill. környezeti információs rendszer (GIS) kiépítése és működtetése. E hatékonyabb módszer bevezetését első lépésként középrégiókra (megyékre) dolgoztuk ki.

A rendszer modellje jelenleg meghatározott minősítési szempontokra lekérdezhetően működőképes. A számítógépbe bevitt speciális területi adatok, digitalizált tematikus térképek alapján a kiválasztott igényeknek megfelelő mértékben súlyozzuk a környezeti tényezőket. A rendszer kidolgozott programja összehasonlítja a környezeti adottság és az igény oldalt és (rácshálós) környezetminősítési térképen kinyomtatja az új információkat. A KIR modelljének működéséről, a minősítési szempontok jelenlegi köréről, alkalmazási lehetőségéről TÓZSA I. és társai korreferátuma és poszttere nyújt összefoglaló tájékoztatást.

Az FKI-ben elsőként kidolgozott lekérdezhető modellű adatbank - a KIR módszer - közeli alkalmazásával a hazai földrajztudomány a társadalmi elvárások felé gyors és hatékony szolgálatra lesz képes, elsősorban a különböző környezetgazdálkodási (környezetvédelem, környezetszennyezés, környezeti erőforrások, földhasználat) felmérések, minősítések terén.

2. Távérzékelési módszer számítógépes alkalmazása

Az FKI-ben az elsők között alkalmaztuk, ill. fejlesztettük ki a távérzékelés digitális interpretációja

m ó d s z e r e i t a földrajzi környezet természeti egységeinek és mesterséges részeinek minőségi állapotvizsgálatára, a változások évszakos vagy szakaszos regisztrálására vagy éppen a szem elől rejtett környezeti elemek és tulajdonságaik felismerésére, továbbá a tájtényezők közötti összefüggések, ill. a különböző környezeti hatások felismerésére. Az űr- és légifelvételekben tárolt információk földtudományi értelmezése - globális, regionális és topológiai dimenziókban is - beláthatatlan mértékben elősegíti és meggyorsítja a földfelszín, ill. az adott környezet földhasználata és állapotváltozásai megismerését. A hagyományos módszerekkel pl. a táj, ill. környezet analízise csak hosszú éveken át folyó kutatómunkával végezhető el.³

Távérzékeléses módszerrel hazánkban először hoztunk létre számítógépes osztályozással készített színes képtérképet a vetésszerkezetről és településszerkezetről.

Ugyancsak elsőként állítottunk elő egy megye földhasználati szerkezetéről 1:50 000 Land Cover térképet. Ez a módszer az agroökológiai mikro-körzetek elhatárolása ellenőrzéséhez is felhasználásra került.

A legújabb nagy felbontású és érzékenységgű űrfelvételek (Thematic Mapper) információinak felhasználásával módszertani kísérleteket végeztünk szerkezeti vonalas s z é n h i d r o g é n c s a p d á k f e l i s m e r t e t é s é r e. Külföldi szakirodalom adott tájékoztatást arról, hogy félsivatagos területen több km mély töréses szerkezeti csapdák felett a felszíni kőzetekben szénizotóp anomáliákat mutattak ki. A természeti környezeti tényezők egymásra hatása elve alapján, munkahipotézisként az a feltetelezés született, hogy a mérsékelt övben a felszínt borító talajban, ill. növényzetben, a rejtett törésvonalak mentén lehetséges lesz valamiféle izotóp-anomália kimutatása. Ez utóbbiakat egyes kultúrnövények, ill. évelők leveleiből spektrofotográfiai módszerrel érzékelni lehet. A különböző vizsgálatokat a Duna-Tisza köze D-i részére végeztük el és az adatokat számítógépes programmal osztályoztuk, felismerhető pontokat interpretáltunk. Az interpretációs vonalak a vizsgált terület nagy részén a mélységi - szénhidrogén - szerkezeteket kimutatták, a felszínen azokat kisebb eltolódás-

³ A távérzékeléses módszerek alkalmazása révén a földrajzi kutatások hatékonyságának növelése érdekében kutatóink jelentős része két éves mérnöki továbbképzésben vett részt a Budapesti Műszaki Egyetemen.

sal jelzik. E kutatási téma jelentőségéről és a módszer fejlesztésének és alkalmazásának lehetőségéről HAHN GY. és társai korreferátuma és poszter ad közelebbi tájékoztatást.

E helyen csak annyit kívánok megjegyezni, hogy az ásványi nyersanyag-kutatásban is sikerrel kecsegtető módszer kidolgozására hosszú éveken át sok fáradozásunk ellenére sem kaptunk támogatót, míg végül a Központi Földtani Hivatal megbízása és segítsége tette lehetővé a kutatás megkezdését. Az FKI szűkös költségvetéséből ilyen kísérleti kutatás végzése ui. lehetetlenség. Ezekhez TM mágnesszalag, számítógépi program és kapacitás, továbbá izotóp vizsgálatok stb. szükségesek. Intézetünkben ilyen lehetőségek, műszerek nincsenek, csupán a szellemi kapacitás. A kezdeti eredmények látván a módszer további verifikálásához újabban az MTA és az OMFH is nyújt bizonyos támogatást. De még az így rendelkezésre bocsátott (szűkös) keret is csak lassú előrehaladást enged meg.

3. M ó d s z e r e k a k ö r n y e z e t t á r s a d a l m i - g a z d a s á g i t é n y e z ő i n e k é s a z e r ő f o r r á s o k i g é n y b e v é t e l é n e k m i n ő s í t é s é r e

A környezeti tényezők egyes csoportjainak minősítésére - különböző környezetgazdálkodási szempontok szerint - a fentiek mellett több más hatékony kutatómódszertani eljárást is kidolgoztunk, ill. alkalmaztunk. Ezek egy része a társadalom és a gazdasági szféra tényezőcsoportjait hivatott minősíteni. Ilyenek: a települések és környezetük szociálgeográfiai minősítési módszerei, a társadalmi gazdasági térfolyamatok elemzésére és tipizálására, a kisvárososhálózat vizsgálatának minősítésére, a természeti feltételek és a településfejlés összefüggései vizsgálatára alkalmas módszerek. Ezekről tanulmánykötetek, disszertációk készültek.

Az emberi tevékenység környezetre gyakorolt hatását és annak következményeit felmérő ún. környezeti hatás elemző módszer hazai viszonyok adott eseteire való alkalmazásában intézetünk is kivette részét kezdeményező és koordináló szerepkörével. A hazai nagy műszaki létesítmények természeti környezetében esetenként jelentős gazdasági

károsodás állt elő. Az előre nem várható környezetállapot-leromlást előidéző körülményeket, az összefüggéseket feltáró vizsgálatoknak sem a módszere, sem az elve nem volt kidolgozva. Ilyen módszer alkalmazásának a szükségességét és indokoltságát már a tervidőszak elején is javasoltuk külföldi példák, eljárások tapasztalata alapján. Ilyen módszer kidolgozásának megkezdésére az MTA és más kormányzervek felkérésére került sor. Intézetünk a G a b ě i k o v o (B ő s) — N a g y m a r o s V í z l é p c s ő r e n d s z e r tervezett műszaki megvalósítása esetén várható környezeti hatások előrejelzésére alkalmas módszer kialakításában hatékony részt vállalt'. Az akadémiai "ad hoc" bizottság állásfoglalását és javaslatát a főtitkár terjesztette a kormány környezetvédelmi bizottsága elé. A javaslatra kormányrendelet született, hogy a nagyberuházásokat megelőzően a környezeti hatás tanulmányt a beruházási terv szerves részeként el kell készíteni.

Egy másik jelentős környezeti hatásvizsgálat az ÁTB megrendelésére készült, miután az ÁTB felkérte az MTA főtitkárát, hogy az Akadémia készítsen állásfoglalást és környezeti hatástanulmányt az IpM-nek a n y í r á d i b a u x i t b á n y á s z a t ú j a b b f e j l e s z t é s e esetén a karsztvízháztartás egyensúlyi megváltozása következményeként várható károsodásokkal (elsősorban a Hévízi-tó vízhozama és hőmérséklete csökkenésével) kapcsolatban. Az "ad hoc" bizottság munkájának koordinálása mellett Intézetünk a vizsgálati módszer, az állásfoglalás és a rendezési javaslat kidolgozásában működött közre. A módszer alkalmazására, a Dunántúli-középhegység egész területén folyó mélybányászat környezeti hatásainak megvizsgálására a jelen tervidőszak elején került sor.

Legújabban a környezeti hatásfelmérések között nagyon fontossá vált az atomerőművek biztonságos üzemeltetése mellett azok társadalmi-társzerkezeti helyzetének ill. elhelyezkedésének a vizsgálata is. A P a k s i A t o m e r ő m ű bővítésével kapcsolatos előtervezés során az FKI is megbízást kapott az erőmű 10, ill. 30 km sugarú környékének részletes, ill. áttekinthető mérnökgeomorfológiai térképezésére. E feladat teljesítése mellett j a v a s l a t o t t e t t ű n k t á r s a d a l o m k ö r n y e z e t i - p o l i t i k a i k i h a t á s a, ökológiai konzekvenciái célszerű felmérésének tartalmára és a környezeti leterheltség minősítésére is.

Az ország természeti erőforrásainak átfogó tudományos vizsgálata

Az itt röviden és szelektáltan ismertetett kutatásmódszerbeli törekvések, új eljárások részben közvetve, részben konkrét feladatok megoldásával mutatják Intézetünk kutatási körét, amely alapvetően az ország természeti erőforrásai számbavételére és régiónkénti hasznosítása lehetőségeinek elemzésére irányult. Ez a témacsoport része volt az OTTKT kormány szintű főirányának, amely az MTA hatáskörébe tartozott. A főirány koordinációs tanácsához tartozó iroda szerepkörét Intézetünk látta el. A kutatásban résztvevő intézmények, szervek szakértőinek a bevonásával a tervidőszak első felében összefoglaló helyzetkép készült természeti erőforrásainknak a nemzeti vagyonban való részarányáról és azok hasznosításáról, a belső szükségletek kielégítésében és az exportban betöltött szerepéről. Egyúttal felvázolt a főirány jövőbeni kutatásához ajánlott ökológiai-ökonómiai-környezetvédelmi szempontokat és módszereket.

Az FKI-ben e főirány keretében - a módszerbeli témák kimunkálása mellett - az ország több régiójában a környezeti tényezők, az erőforrások felmérése és összegzése folyt, ill. fejeződött be a tervidőszak során. Elkészültek: a Dunántúli-dombság (Dél-Dunántúl), a Dunántúli-középhegység tájföldrajzi monográfiák, a Bakony és a Bükk tájföldrajza, a Dunakanyar-hegyvidék idegenforgalmi szempontú környezetértékelése, Somogy megye információs rendszere. Az utóbbi két témában a számítógépi módszerek alkalmazása is új, hatékony eredményt képvisel a földrajzi környezet értékelésében.

Intézetünknek az MTA mellett több minisztérium, országos főhatóság, ill. ezekhez tartozó tervező vállalat adott megbízást az ország egész területe, részben egyes régiók környezeti tényezőinek, ill. néhány tényezőnek valamilyen gazdasági, tervezési, ökológiai, környezetvédelmi, honvédelmi szempontú minősítésére. Így többek között:

- Az országos üdülőtérületi tervek koncepció elkészítéséhez (a VÁTI részére) tanulmánykötetben foglaltuk össze hazánk természeti adottságainak idegenforgalmi szempontú értékelését.

- Az országos vízgazdálkodási keretterv (OVH kiadvány) előkészítéséhez ugyancsak tanulmánykötetben adtuk meg a vízgazdálkodás erőforrásait befolyásoló természetföldrajzi tényezők minősítését és igénybevitelük távlati lehetőségeit.

- A természeti feltételek és a települések fejlesztésének összefüggéseit elemző munkánk - a lokális erőforrások és a földrajzi helyzeti energiák minősítésével - az ÉVM településfejlesztési koncepciója kialakításának szolgálatában állt.

- Új, speciális, honvédelmi célú regionális földrajzi feldolgozásra tettünk kísérletet a Dunántúl területére az MN Térképész Szolgálatfőnökség megbízásából.

- A domborzat építésföldtani és talajmechanikai szempontú minősítéséhez kidolgozott és alkalmazott domborzatminősítő térképezési eljárást, ill. mérnökgeomorfológiai térképeinket a KFH, az FTV évente rendszeresen igényelte. Ennek kapcsán több intézménnyel együttműködve részt vállaltunk Budapest, Eger, Pécs és a Balaton-környék építésföldtani térképezésén belül a mérnökgeomorfológiai térképezéssel, és Budapest Építésföldtani Atlasza elkészítésében. A mérnökgeomorfológiai és a felszínmozgásos térképezési eljárás több mint egy évtizedes tapasztalatát tanulmánykötetben tettük közzé.

A természeti erőforrások számbavételét, ezen belül elsősorban az agroökológiai minősítésüket közvetlenül hivatott szolgálni a t e r m é s z e t i k ö r n y e z e t t é n y e z ő i n e k s z á m s z e r ű é r t é k e l é s e mezőgazdasági szempontból. Az elveket és a módszert tanulmánykötet értelmezi, melyre alapozódott az o r s z á g a g r o ö k o l ó g i a i m i k r o k ö r z e t e i n e k elhatárolására kifejlesztett újabb eljárásunk.

Az elmúlt években a Dunántúl négy megyéje a g r o ö k o l ó g i a i m i k r o k ö r z e t e i elhatárolására került sor, hat gazdasági főnövény termesztésére legalkalmasabb termőhelytípusok meghatározása alapján, számítógépes kirajzolással. A módszerről és az eredményről bővebben GÓCZÁN L. és társai számolnak be korreferátumban.

Az ország agroökológiai mikrokörzetesítésének kidolgozására a Minisztertanács az MTA-t kérte fel. A feladat megoldására az FKI vállalkozott, sajnos szűk akadémiai kutatási támogatás (AKA, újabban OTKA) és kevés számítástechnikai eszköz birtokában. A MÉM eddig bizonyos adatszolgáltatással segíti a feladat megoldását, bár a kutatás országos jelentőségű és üttörő kezdeményezés, nem is csak a földrajzi kutatás eredményessége szempontjából!

A földrajzi környezet állapotának és változásának a minősítése

Az FKI az elmúlt tervidőszakban több olyan kutatási feladat megoldásán dolgozott eredményesen, amelyek részben a természeti erőforrás főirány, részben más tárcaszintű kutatási főirány (OKTH, ÉVM) célkitűzéseit szolgálták. A (természeti) erőforrásokkal való ésszerű gazdálkodás, ill. a települések fejlesztését megalapozó koncepció formálása érdekében folytatott kutatásaink nem nélkülözhetők a természet- és a környezetvédelmi szempontú minősítéseket sem.

A természeti környezet és a társadalmi, gazdasági, irányítási szféra tényezőit a földrajzi kutatásokban gyakran együtt és egymásra hatásokban kellett tárgyalni.

Voltak és maradtak olyan kutatási feladataink, amelyek vizsgálata során a földrajzi környezet változásainak trendjét nem csak napjainkra kellett felmérni, hanem a táj alakulás hosszabb időszakát is meg kellett ismerni ahhoz, hogy a mai környezet stabilis vagy labilis egyensúlyáról minősítést, avagy prognózist készíthessünk.

Ilyen célkitűzéseket is szolgált a felszíni üledékek (lössök, homokok, édesvízi mészkövek, ártéri, terasz- és lejtőüledékek) sok tapasztalattal és nagy felkészültséggel folytatott vizsgálata, a domborzat és a táj alakulás típusainak minősítése, tematikus térképezése. E kutatások eredményeinek, módszereinek összegezése során több száz tematikus céltérkép készült. (Publikálásra kerültek: Magyarország löszterképe, Magyarország táj-típus térképe, a dunai országok geomorfológiai és hidrológiai térképei.)

Tanulmányköteteket jelentettünk meg a táj kutatás és tájtipológia klasszikus irányairól, a táj- és környezetanalízisről egyetemi kollégiumokat tartottunk és egyetemi jegyzet is készült.

A Balaton vízgyűjtő tájtypusainak értékelése és kiadása közvetve a Balaton környezetvédelmi programot is szolgáltatta. Közvetlenül a környezetvédelemhez kapcsolódtak a Balaton-felvidéken az eróziós folyamatokat és a tápanyag kimosást csökkentő kísérleti eredmények és más lejtős területeken folytatott műszeres talajeróziós vizsgálatok.

Az emberi tevékenység a természeti környezet változását felgyorsítja, egyensúly megbonnlást, sőt helyenként környezeti krízist is kivált. Ezek a változások azonban mégsem olyan gyorsak, mint a társadalmi-gazdasági tényezőkben bekövetkező válto-

zások, életkörülmény - módosulások. A magyar társadalomban és gazdaságban a 80-as évekkel kezdődően olyan mértékű átalakulások mentek végbe, hogy azok okát és gyakorlati konzekvenciáit a korábbi hagyományos módszerekkel feltárni nem volt elégséges. Szükségessé vált a szociálgeográfia kutatási irányzat kimunkálása, ill. a hazai földrajzi viszonyokra való alkalmazása. A földrajznak ez az újkeletű irányzata a gazdasági-társadalmi folyamatokra, ill. tényezőkre, az emberi, lokális társadalmi vagy csoportérdekű összefüggésekre helyezi hangsúlyosan a vizsgálat szempontját. A társadalmunkban végbemenő változásokat nem csak az ember mint termelőerő, hanem differenciált egyéni, csoport- és lokális érdekek is erősen motiválják. Az anyagi termelés folyamatában új szervezeti formák jöttek létre, ill. erősödtek meg. Ezért a társadalmi együttélés fontos alapfunkciói - a munkavégzés, a lakásellátás, az oktatás-művelődés, a közellátás és szolgáltatás - alakulásainak vizsgálatát helyeztük előtérbe.

A szociálgeográfia a települések, településcsoportok, lokális társadalmak társas kapcsolatait, közösségé integrálódásainak problémáit vizsgálja és az ezekkel összefüggésben lévő egyes települések fejlesztési, irányítási lehetőségeire keres megoldási javaslatokat. Egyes települések, ill. településcsoportok irányítóinak a megbízásából tanulmánykötetek készültek (Eger, Béalapátfalva és településcsoportja).

Vizsgálatot indítottunk annak felismerésére, hogy egy-egy átlagos mezőgazdasági termelőszövetkezeti közösségnek a gazdálkodás folyamatában milyen és mekkora az érdekeltség a természeti adottságok hasznosításában.

A megvizsgált MgTSz-eket e tekintetben legközvetlenebbül a gazdaság-irányítás "elvárásai" motiválják. Ez nem mindig kedvezett a természeti adottságok jobb figyelembevételének, mert az ár- és támogatási rendszer lényegében jobban meghatározza a mezőgazdasági termékek jövedelmezőségét, mint a helyi természeti adottságok különbségein alapuló előnyösebb vetés-szerkezet alkalmazása. Ma még csak részben motiválja a szövetkezeteket az a körülmény, hogy az elvárások között megjelent a természeti adottságokhoz való alkalmazkodás követelménye is. Úgy tűnik azonban, hogy az MgTSz-ek akkor hasznosítják optimálisan a természetföldrajzi, ökológiai adottságaikat és akkor kímélik környezetüket, ha eredményességük ennek az alkalmazkodásnak a függvénye (PERGER É. tanulmánya).

Magyarország Nemzeti Atlasza

Több éves kutató, tervező, szerkesztő munka eredményeként, tizenkét minisztérium, ill. főhatóság segítségével, a földtudományok, de széles körben számos más tudomány szakmai összefogásával és hatékony együttműködésével, az FKI irányításával-koordinálásával készül **M a g y a r o r s z á g ú j N e m z e t i A t l a s z a**. Az ország 1980-as éve első felének állapotát tükrözi, de a korszerű állapotörögztítésen kívül az elmúlt 20 évben lezajlott jelentős gazdasági és társadalmi változásokról is tájékoztat. A 273 térképpoldalon, több mint 400 térképen és az azokat kiegészítő grafikonokon, magyarázók segítségével bemutatjuk az ország természeti adottságait és erőforrásait (domborzat, földtani és vízrajzi erőforrások, éghajlat, talajok, bioszféra stb.), a népesség eloszlását, mozgását, a településeket, az oktatás, a közművelődés, az egészségügy rendszerét, a lakosság ellátási színvonalát, a kereskedelem, a közmű- és lakásellátottság, a közlekedés helyzetét, a társadalmi termelést és a munkamegosztás szerkezetét, különösen az ipar területi eloszlását és a mezőgazdaság jellemzőit, eredményeit.

A t é r k é p m ű k é z i r a t a i, t e r v e i t ű l n y o m ó r é s z b e n e l k é s z ű l t e k. A Kartográfiai Vállalatnál készülő tisztázati rajzok, a próbanyomatok ellenőrzése folyamatosan halad. A jövő évben megkezdődik a Magyar Néphadsereg Térképész Szolgálatfőnökség közreműködésével az Atlasz lapjainak kinyomása.

A magyar és angol nyelven megjelenő, a magyarázók kívül természetesen indexet is tartalmazó atlaszmű iránt jelentékeny érdeklődés mutatkozik meg már az előzetes propaganda tevékenység alapján is.

E helyről is megköszönöm a főhatóságok és rokontudományok hathatós szakmai, anyagi és erkölcsi támogatását, amely lehetővé teszi a nemzeti ügyet szolgáló térképmű megjelentetését.

Tisztelt nyilvános Osztályulás!

Sajnálom, hogy nem sikerült - az idő rövidege miatt - jónéhány nemzetközileg is fontosnak minősíthető kutatási eredményünkről beszámolni. Elnézést kérek azoktól az intézeti kollégáimtól, akiknek az eredményeire a beszámoló műfaja és célkitűzése miatt nem tértem ki. E tekintetben mentséggül szolgáljon az is, hogy (saját) kutatási eredményeimre is csak szelektíve utaltam, továbbá az itt elhangzó korreferátumok, kiállított anyagok, közreadott publikációink és brosúráink kiegészítő információkkal szolgálnak.

Legyen szabad összefoglalóul utalnom az Intézet 1981—1986 közötti 767 tételt tartalmazó ö s s z p u b l i k á c i ó s tevékenységére, ezen belül 20 magyar és 13 idegen nyelven megjelent könyvünkre, a publikációnkról a fontosabb külföldi referáló folyóiratokban megjelent 535 tételre.

Végül hangsúlyoznom kell azt, hogy feladatainkat és elért eredményeinket s z é k h á z u n k 5 évig tartó átépítése miatt igen nehéz munkahelyi körülmények között valósítottuk meg, ill. értük el. Ez idő alatt azt a csekély m ű s z e r e z e t t s é g ű n k e t sem tudtuk kihasználni, amellyel rendelkezünk. Sőt, a műszerfejlesztésről is le kellett mondanunk. Ezért több hazai és külföldi rokonintézmény műszeres vizsgálataira, számítógépeszközeire kellett támaszkodnunk. E helyen is köszönöm ezeknek az intézeteknek, ill. a közreműködő személyeknek a hatékony segítségét, továbbá azoknak a szervezeteknek a támogatását, amelyek elősegítették munkánkat.

Geographical research of the environment in the service of economic development

DR. MÁRTON PÉCSI

Ladies and Gentlemen,

for the 1987 public session the Presidium of the Hungarian Academy of Sciences proposed its Institutes to report on achievements in fundamental and applied research during the last five years' plan. The Department of Earth and Mining Sciences provided a forum on this meeting for the Geographical Research Institute of the Hungarian Academy of Sciences to start the series of reports.

When preparing this report, several circumstances had to be considered: first, the limitation of time, second, the special genre of speaking to an audience of experts from several disciplines and, third, the fact that my lecture would be supplemented by accounts on the results of the Institute in 1981-1985. In the information booklet of the Academy a summary in theses is given on pp. 56-60. In addition, a summary has been published about our Institute, available for everybody interested at the exhibition of books and posters.

Geography and social expectations

In a broad sense, g e o g r a p h y i s t h e s y s t e m o f knowledge on the g e o g r a p h i c a l e n v i r o n - m e n t o f s o c i e t y. The objective and aspect of geography is multifold. As a school subject, geography serves the purposes of public education through informing about the Earth and its inhabitants, while, from another aspect, as an academic discipline, the approach, objective and depth of research has undergone changes in (almost) every decade of the